

PRACA SOCJALNA Z RODZINĄ

Daniel Zajac

Instytut Nauk Pedagogicznych, Wydział Nauk Społecznych,

Uniwersytet Opolski

ul. Oleska 48, 45-052 Opole

E-mail: zajac.daniel@onet.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0919-3721>

ABSTRAKT

Cel. Celem artykułu jest rzetelne studium literatury naukowej poświęconej pracy socjalnej z rodziną i deskrypcja oraz scalenie wybranych treści i ram teoretycznych w koherentną całość w związku z podjęciem się wybranego tematu

Omówione koncepcje. Artykuł traktuje w sposób przeglądowy o wybranej problematyce. Na kanwie dotychczasowych doniesień naukowych oraz regulacji prawnych dotyczących pracy socjalnej z rodziną. Artykuł ilustruje jej merytoryczną zasadność i ulokowaną w teorii istotę działań pomocowych. Ponadto praca przedstawia jej ujęcia oraz wskazuje na wybrane rozwiązania i modele pracy z rodziną. Tekst również pochyla się nad materią definicyjną pracy socjalnej oraz rodziny i jej problemów.

Wyniki i wnioski. Treść pracy akcentuje wartość i zasadność implementacji rozwiązań systemowych zawartych w działalności zawodowej pracy socjalnej na rzecz rodzin i ich członków. Artykuł uwypukla oraz spaja materię teoretyczną oraz praktyczną wybranych treści oraz kumuluje ich doniesienia w formie wniosków i opisów zagadnień. Tak więc artykuł stanowi o merytorycznej zasadności i skuteczności działań pomocowych, jak również przybliża i omawia wiążące dla tematu koncepcje i modele pracy socjalnej z rodziną.

Wartość poznawcza. W artykule zaprezentowano kompleksowe zestawienie teorii oscylujących wokół materii definicyjnej pracy socjalnej i rodziny. Ponadto praca podejmuje się eksplikacji przesłanek świadczących o zasadności wdrażania rozwiązań i działań pracy socjalnej na rzecz rodzin. Co więcej, tekst także opisuje i przybliża ujęcia oraz modele pracy socjalnej z rodziną poprzez przytoczenie wybranych praktyk i ich podstaw teoretycznych. Jest to zatem tekst akcentujący teoretyczno-praktyczny charakter i formę pracy socjalnej z rodziną. w rezultacie służy on uwypukleniu rzeczowej tematyki oraz stanowić może również punkt odniesienia dla większej dyskusji w ramach poruszanej problematyki.

Słowa kluczowe: rodzina, wsparcie, praca socjalna, pomoc społeczna, pomoc

SOCIAL WORK WITH FAMILY

ABSTRACT

Objective. The aim of the article is a reliable study of the scientific literature devoted to social work with the family and the description and integration of selected content and theoretical framework into a coherent whole in connection with the selected topic.

Concepts discussed. The article presents a review of selected issues. Based on current scientific reports and legal regulations regarding social work with the family. The article illustrates its substantive validity and the essence of aid activities located in the theory. Moreover, the work presents its approaches and indicates selected solutions and models of working with the family. The text also discusses the definitional issues of social work, the family and its problems.

Results and conclusions. The content of the work emphasizes the value and validity of implementing systemic solutions included in the professional activities of social work for families and their members. The article highlights and combines the theoretical and practical matter of selected content and accumulates their reports in the form of conclusions and descriptions of issues. Therefore, the article determines the substantive validity and effectiveness of assistance activities, as well as introduces and discusses the concepts and models of social work with the family that are relevant to the topic.

Cognitive value. The article presents a comprehensive list of theories oscillating around the definitional matter of social work and family. Moreover, the work attempts to explain the premises proving the validity of implementing social work solutions and activities for families. Moreover, the text also describes and introduces approaches and models of social work with families by citing selected practices and their theoretical bases. Therefore, it is a text emphasizing the theoretical and practical nature and form of social work with the family. As a result, it serves to highlight the above-mentioned topic and may also constitute a reference point for a larger discussion within the issues raised.

Keywords: family, support, social work, social assistance, help

Wstęp

W związku z wieloaspektowymi przemianami współczesnego świata, funkcje oraz rola rodziny podlegają nie tylko redefinicji, ale również stanowią integralny element dyskursów publicznych oraz naukowych. Taki stan rzeczy implikuje konieczność refleksji oraz poświęcenia uwagi w kontekście funkcjonowania, wyzwań i trudności współczesnych rodzin oraz rozwiązań i możliwości ich wsparcia oraz pomocy. w świetle sukcesywnie oraz dynamicznie postępujących zmian, przede wszystkim tych społeczno-kulturowych możliwe jest identyfikowanie tych przemian oraz związków, które negatywnie wpływają na funkcjonowanie rodziny. w rezultacie zasadność i po-

trzeba działań wspierających oraz pomocowych i ich rozwoju jest usankcjonowana w rzeczywistości, jak również w merytorycznej przestrzeni środowisk stanowiących o rozwiązaniach i systemach, które reagują na potrzeby rodzin i ich otoczenia.

Z uwagi na to, iż współczesne rodziny niejednokrotnie zmagają się z całym szeregiem wyzwań i trudności można wnioskować, że wymagają one także wsparcia oraz pomocy nie tylko ze strony najbliższego otoczenia, ale przede wszystkim w postaci rozwiązań systemowych, profesjonalnych, zorganizowanych. To właśnie system pomocy społecznej z uwypukleniem pracy socjalnej traktuje rodziny jako właściwe sobie podmioty swoich zadań oraz celów. Tak więc poprzez przyjęcie optyki skoncentrowanej na pojęciach i problematyce rodziny oraz wsparcia i pomocy, zasadnym jest uzupełnienie tejże materii o zagadnienie pracy socjalnej. Praca socjalna w ramach świadczonych wielowymiarowo zadań i pełnionych obowiązków służy przywracaniu samodzielności, decyzyjności oraz poczucia odpowiedzialności i sprawczości zarówno jednostkom stanowiącym rodzinę, jak i rodzinie jako spójnemu bytowi społecznemu.

Zatem praca socjalna stanowi fundamentalne narzędzie dedykowane rodzinom, które znajdują się w sytuacjach, z którymi nie radzą sobie one o własnych siłach i możliwościach. w tym znaczeniu pracownik socjalny modeluje zastaną rzeczywistość potrzebujących rodzin oraz dąży do przywrócenia niezbędnych umiejętności i kompetencji rodziny w celu jej prawidłowego funkcjonowania. Niniejszy artykuł traktuje o tematyce pracy socjalnej z rodziną w sposób przeglądowy. Poprzez rzetelną selekcję i studium literatury naukowej oraz aktów prawnych, a następnie sublimację ich treści praca ta stanowi próbę ujednoczenia i ekspozycji kluczowych zasobów wiedzy na wybrany temat. Ponadto celem artykułu jest scharakteryzowanie i deskrypcja, jak również przybliżenie problematyki i rozwiązań właściwych dla pracy socjalnej z rodziną. Co więcej, tekst służy inicjacji dyskusji oraz akcentuje potrzebę pochylenia się nad materią pracy socjalnej z rodziną w świetle dynamicznie postępujących zmian, zwłaszcza społecznych.

Definicje rodziny i pracy socjalnej

Jako, że rodzina jest podmiotem działań pracy socjalnej koniecznością jest próba ujęcia jej definicji oraz istoty, jednakże w związku z brakiem jednoznacznych i na trwałe ugruntowanych wyjaśnień teoretycznych, termin też można ulokować w różnych od siebie perspektywach i sformułowaniach.

Rodzina jako podmiot pracy socjalnej z reguły poddawany jest eksplikacji i interpretacji w pięciu zasadniczych ujęciach, które stanowią o rodzinie jako: grupie społecznej, instytucji, wspólnocie, zrzeszeniu i komórce społecznej. w rozumieniu grupy społecznej rodzina uznawana jest za „duchowe zjednoczenie osób, skupionych we wspólnym ognisku domowym aktami opieki i pomocy, które oparte są na wierze w prawdziwą lub domniemaną łączność biologiczną, a także tradycję rodzinną i społeczną” (Adamski,

1982, s. 21). Ponadto rodzina określona poprzez związki seksualne, które są właściwie unormowane oraz akceptowane, jak również utrwalone, dąży do zachowania rodziny dzięki ciągłości wychowywania i rodzenia dzieci (Maciver, 1947). w ten sposób rodzina traktowana jest jako grupa, ponieważ egzekwuje oraz posiada własne cele, zadania, motywacje, wartości oraz zakres i struktury relacji międzysobowych.

Trwałość rodziny świadczy o jej instytucjonalnym charakterze. Ponadto w ujęciu rodziny jako instytucji nadmienia się, iż cechuje się ona znacznym naciskiem na osiągnięcie wyznaczonych celów i pełnienie konkretnych funkcji. Zatem poprzez zaakcentowanie kluczowego wymiaru jakim jest trwałość, w ten sposób stanowi się, że „normy dotyczące tak ważnych aspektów życia społecznego nie są podatne na gwałtowne zmiany. Ta niepodatność na zmiany jest wynikiem ich kulturowego uwarunkowania. Powolne zmiany instytucjonalne nie są tylko możliwe, ale faktycznie mają miejsce” (Majkowski, 1995, s. 92). Ponadto instytucjonalność rodziny wynika z jej formalnie i nieformalnie ustanowionych funkcji, których prawidłowe pełnienie wiąże się z osiągnięciem wyznaczonych celów. Zatem działalność rodziny jest nie tylko uwarunkowana społecznie-kulturowo, ale również cechuje się swoistą trwałością oraz ukierunkowaniem z pewną intencją na realizację określonych celów.

Rodzina jako wspólnota wyrażona może być poprzez komplementarne ujęcie, które stanowi o niej w rozwinięty sposób. z uwagi na rozległy charakter wspólnotowości rodziny twierdzi się, iż „wypływa z natury ludzkiej, a u jej podstaw leży naturalny podział na dwie płci, zróżnicowanie wiekowe, popędy seksualne, instynkt ojcowski i macierzyński; wymaga od swych członków (głównie od małżonków) integralnego spojenia celów i dążeń, podejmowanych suwerennie, wytwarza w swoich członkach poczucie radości i charakter wspólnotowości gwarantowanej przez inne grupy społeczne; uspołecznia uczucia i dążenia swych członków, którzy gotowi są zrezygnować z własnej swobody na rzecz grupy rodzinnej” (Adamski, 1982, s. 32).

Rozbudowany kontekst rodziny oraz powyższy cytat umożliwiają egzemplifikację cech stanowiących o rodzinie jako wspólnocie. Zatem wyróżnić można następujące atrybuty: tożsamość, nakreślone cele i obowiązki, pożądane modele interakcji oraz norm społecznych, poczucie więzi rodzinnych i narodowych. z kolei rodzina w formie zrzeszenia u swojej podstawy przyjmuje relacje regulowane w formie stosunków społecznych posiadających charakter rzeczowy, które wynikają z wymiany dóbr materialnych. w ujęciu tym wskazuje się na to, że jednostki co prawda biorą czynny udział w obustronnych układach i interakcjach społecznych, lecz jednak funkcjonują one na zasadzie odgrywania danych ról w społeczeństwie. Zbiorowość tego typu charakterystyczna jest dla społeczeństwa nowoczesnego (Tönnies, 2008).

Interpretacja rodziny może być także ukierunkowana na jej organiczność, plastyczność materii definicyjnej. Stąd również pogląd traktujący rodzinę jako system funkcjonujący w całej tkance społecznej. Tak więc skoncentrowanym wokół tej analizy ujęciem jest interpretacja rodziny jako komórki społecznej. w tym sensie, że jest ona samodzielnym bytem zawieszonym w ogóle społeczeństwa, dzięki czemu stanowi

oddzielną komórkę, lecz również jest ona częścią większego układu, który jest w stanie funkcjonować dzięki jej trwałości i sprawności. Stąd również pogląd ten uwypukla znaczenie i zasadność rodziny, gdyż jako komórka społeczna stanowi ona fundament dla rozwoju i bytu znacznie rozległej i złożonej od siebie tkanki społecznej przy jednoczesnym uwarunkowaniu rodziny jako podstawowego elementu świadczącego o funkcjonowaniu i rozwoju społeczeństwa (Adamski, 1982).

Treścią dopełniającą przytoczone definicje rodziny są jej funkcje. Prawidłowo funkcjonująca rodzina traktowana jako środowisko wypełniające pewne obowiązki i zadania stanowi kryterium w kontekście jej prawidłowości. Literatura naukowa wskazuje na takie funkcje rodziny jak:

- Prokreacyjna, czyli zapewnienie ciągłości trwania rodziny, grupy własnej, lecz również ogółu społeczeństwa poprzez rodzenie dzieci. Ponadto jest ona wiążąca dla zaspokajania potrzeb seksualnych małżonków.
- Produkcyjna, to znaczy dostarczająca społeczeństwu „pracowników”. w tym sensie, że zapewnia dostęp do nowych jednostek przy jednoczesnym nasyceniu twórczych i wytwórczych sił. w komplecie z pracą zarobkową rodziny możliwe jest osiągnięcie satysfakcji oraz stabilności ekonomicznej i zaspokojenie jej potrzeby.
- Usługowo-opiekuńcza, czyli zagwarantowanie członkom rodziny spełnienia ich podstawowych potrzeb życiowych oraz opiekuńczych. Poprzez skupienie troski nad bytem rodzinnym potrzeba ta wraz z potrzebą doznawania opieki zostaje zaspokojona.
- Socjalizacyjna, odzwierciedlana w formie przekazu młodszemu pokoleniu społecznie atrakcyjnych i pożądaných wzorów zachowania, wartości moralnych, etyki, kultury.
- Psychohygieniczna, funkcja ta odpowiedzialna jest za kreowanie warunków umożliwiających rozwój osobowości, wzrastanie społeczne oraz stabilizację poczucia bezpieczeństwa i przynależności. Ponadto staje się płaszczyzną do wymiany emocjonalnej co stanowi wartość wspierającą w procesie dojrzewania emocjonalnego oraz równoważenia stanu psychicznego (Ziemska, 2005).

Uzupełnieniem do kwestii definicyjnych właściwych dla niniejszej pracy merytorycznie zasadnym jest deskrypcja oraz przybliżenie ram pojęciowych pracy socjalnej. Wstępnie za punkt odniesienia przyjąć można opracowane przez Helenę Radlińską ujęcie teoretyczne. Mimo tego, że operowała ona terminologią pracy społecznej to uwzględnienie jej teorii jest fundamentalne dla opisu pracy socjalnej. Praca społeczna polega na „wydobyciu i pomnażaniu sił ludzkich, na ich usprawnianiu i organizacji wspólnego działania dla dobra ludzi” (Radlińska, 1961, s. 355).

W rozwinięciu teorii Heleny Radlińskiej powstały kolejne koncepcje i treści, które były poświęcone pracy socjalnej. Wśród nich wyróżnić można tę, która stanowi, iż praca socjalna jest czymś zasadniczo różnym od opieki społecznej i służby społecznej. Wyzwolona ostatecznie z ograniczeń dobroczynności, oparta na budżecie państwa (...) praca socjalna ma zapewniony trwały fundament materialny, umożliwiający rozwinięcie szerokiego frontu aktywności społeczno-wychowawczej w zakresie wyrównywania

(kompensowania) braków biologicznych, społecznych i kulturalnych oraz wspomaganie pomyślnego rozwoju jednostek i grup społecznych. Poczynania socjalne mają zarówno uzupełniać potrzeby bytowe ludzi (w szczególności o obniżonych możliwościach samodzielnego dawania sobie rady w trudnościach życiowych), jak i wzmocnić szanse rozwojowe szerszych rzesz, którym udostępnia się odpowiednie urządzenia usługi – także z zakresu kultury (Kamiński, 1980, s. 85-86).

w związku z potrzebą odniesienia się do rozwiązań oraz ustaleń systemowych koniecznym jest także przytoczenie definicji pracy socjalnej usankcjonowanej na poziomie prawnym, czyli *Ustawy o pomocy społecznej z 12 marca 2004 r.* (Kancelaria Sejmu, 2004), która traktuje pracę socjalną jako „działalność zawodową mającą na celu pomoc osobom i rodzinom we wzmocnieniu lub odzyskaniu zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie poprzez pełnienie odpowiednich ról społecznych oraz tworzenie warunków sprzyjających temu celowi” (Kancelaria Sejmu, 2004).

Rodzina i jej problemy z perspektywy pracy socjalnej

Dynamicznie postępujące zmiany współczesnego świata pozostawiają swoje piętno na rodzinach. w związku z tym, że rodziny uznawane są za podmioty działań pomocowych oraz wspierających w ramach działań pracy socjalnej uwagę trzeba zwrócić na to, iż praca socjalna ukierunkowana jest zawsze tam, gdzie istnieje „jakiś problem”. Zatem w odniesieniu do rodzin korzystających z pomocy społecznej koniecznością jest ujęcie tej materii w kontekście zgodnym z tym, co przewiduje działalność zawodowa pracy socjalnej. Tak więc praca socjalna z rodziną jest pracą z takim środowiskiem, które funkcjonuje w sposób nieprawidłowy, w niekorzystnych warunkach oraz mierzy się z trudnościami i problemami, które przerastają jego możliwości i kompetencje. Stąd mowa o rodzinach patologicznych.

Przegląd literatury naukowej pozwala na przytoczenie definicji patologii, którą jest „rodzaj zachowania, typ instytucji, typ funkcjonowania jakiegoś systemu społecznego, który pozostaje w zasadniczej (...) sprzeczności ze światopoglądowymi wartościami, które w danej społeczności są akceptowane” (Podgórecki, 1976, s. 24). Są to zatem postawy, sytuacje i zachowania, które niekorzystnie, wręcz destrukcyjnie wpływają na rozwój jednostki, czy nawet całej rodziny. Rodziny patologiczne najogólniej rzecz ujmując to takie środowiska oraz zbiór jednostek, których całokształt funkcjonowania i bytu koliduje między innymi z prawem, normami społecznymi, etyką, moralnością oraz pozostałymi płaszczyznami życia, które mogą być zagrożone w sytuacji zagubienia społecznego (Krasiejko, 2010). Eksploracje teoretyczno-badawcze wskazują, iż współczesne rodziny doświadczają destabilizacji o różnej etiologii (Kawula, 2007), która implikuje szereg pejoratywnych konsekwencji i sytuacji rzutujących na funkcjonowanie rodziny. Literatura naukowa uwypukla zjawisko oraz wpływ między innymi

sytuacji kryzysowych, bezsilności rodzin wobec uwarunkowań zewnętrznych, kryzysu idei życia rodzinnego (Górny i in., 2017). Ponadto negatywny wpływ mają problemy w postaci bezrobocia, ubóstwa, alkoholizmu, przemocy, ciężkiej choroby, niepełnosprawności i pozostałych przesłanek, które można znaleźć nie tylko w literaturze przedmiotu, ale przede wszystkim w regulacjach prawnych.

Ujęcia pracy socjalnej z rodziną

Aplikowane w pracy socjalnej metody pracy z rodziną powinny być nie tylko adekwatne względem zdiagnozowanej sytuacji, ale również zgodne z wytyczoną strategią postępowania. Praca socjalna charakteryzuje się szerokim wachlarzem metod oraz technik pracy, jednakże każda z nich jest zasadniczo różna od siebie. w praktyce pracy socjalnej najczęściej implementowane są działania ulokowane w ujęciu systemu społecznego, bądź skoncentrowanym na rozwiązaniach.

Podejście systemowe ilustruje rodzinę jako organizm, żywy system, który kreuje i stanowi własną tylko dla siebie indywidualną organizację życia i układ stosunków interpersonalnych. Rodzina ugruntowana oraz podporządkowana jest systemowi całościowemu, czyli społeczeństwu. Zatem stanowi pewnego rodzaju podsystem, który bytuje i zachodzi w interakcjach jako odrębny pierwiastek razem z innymi podsystemami w zbiorowości ogólnej. Ujęcie systemowe w swoim zainteresowaniu koncentruje się na analizie członków danej rodziny, układzie ról umożliwiających funkcjonowanie rodziny i systemu całościowego. Ponadto podejście systemowe względem rodziny eksponuje akcent wiodący ku wymiarowi aksjologiczno-indywidualistycznemu, gdyż scala ze sobą oraz pracuje nad aktywnymi zasobami wewnątrzrodzinnymi, siłami, wartościami oraz potencjałem rodziny i jej członków. w związku z czym prowadzi do oddziaływań profilaktyczno-kompensacyjno-resocjalizacyjnych wobec danej rodziny (Kanios, 2014).

Stabilność systemu odzwierciedla się w równowadze i prawidłowościach zachodzących w podsystemach, czyli w rodzinach oraz wśród jej członków. Zatem wszelkie nieprawidłowości, błędy i dysfunkcje z poziomu jednostki rzutują bezpośrednio na sprawność egzekwowania zadań oraz funkcji rodziny. w konsekwencji zjawiska trudne i problematyczne implikują negatywne skutki na coraz to większą skalę (Kanios, 2014). Zgodnie z omawianym zagadnieniem „rodzina-system” egzystuje jako dynamiczny układ spojony zespołem norm oraz zasad wiążący członków rodziny w koherentną i autentyczną wspólnotę. Ponadto nadmienia się, iż systemowe ujęcie rodziny wyrażane jest także poprzez istniejące w materii rodzinnej cele, związki, relacje oraz sposoby zaspokajania potrzeb i realizacji podstawowych zadań społecznych. Przyjmując optykę pracy socjalnej w związku z rzeczoną teorią to z jej perspektywy podkreślić należy trzy najbardziej znaczące systemy. Pośród nich wyróżnia się:

- Systemy nieformalne lub naturalne, takie jak: rodzina przyjaciele, koledzy z pracy;
- Systemy formalne: organizacje społeczne, stowarzyszenia, związki zawodowe;
- Systemy społeczne (infrastruktura społeczna): szpitale, szkoły, urzędy pracy i inne instytucje, ważne z uwagi na możliwość realizowania celów pracy socjalnej (Trawkowska, 2010).

W ujęciu systemowym należy wyróżnić:

- System klienta – to osoby, członkowie rodziny lub grupy mające problemy, do których jest adresowana pomoc społeczna. System ten podlega monitorowaniu oraz ewaluacji prowadzonych działań, gdyż jest wyjątkowo podatny na przeobrażenia i zmiany.
- System podmiotów – to osoby, instytucje, organizacje, których kompetencje służą usprawnieniu, bądź reorganizacji w przypadku niewłaściwie prowadzonych działań.
- System działania – to istniejące lub wykreowane osoby, instytucje, organizacje, które w realizacji celów pomocy społecznej współpracują ze sobą.
- System przeprowadzania zmian – to pracownik socjalny i jego instytucja w odniesieniu do problemów rodziny (Kanios, 2014).

Praktyka pracy socjalnej sięga także po strategię działań pomocowych zawartych w ujęciu skoncentrowanym na rozwiązaniach. Mimo tego, że wstępnie termin ten był określany terapią skoncentrowaną na rozwiązaniach (Świtek, 2007) to obecnie został on rozwinięty nie tylko w nazewnictwie, ale również w skali i formie działań. Praktyka ta aktualnie wychodzi poza ramy terapeutyczne i stanowi ważny element dla działań pracy socjalnej. z uwagi na szeroki wachlarz i możliwości zastosowania tejże strategii w szerokim kontekście praktyki, praca socjalna koncentruje się na skuteczności i innowacyjności przewidzianych form wsparcia oraz pomocy (Szczepkowski, 2010). Fundamentem dla spójności oraz merytorycznej zasadności implementacji rozwiązań ulokowanych w praktyce podejścia skoncentrowanego na rozwiązaniach są jej kluczowe sformułowania. Myśl przewodnia oraz istota tego podejścia odzwierciedla się w postaci następujących reguł (Kosman, 2013):

- „Jeśli coś się nie zepsuło – nie naprawiaj tego”. Założenie to przewiduje, iż nie należy oraz nie zaleca się zmieniać i modyfikować tych praktyk, które na drodze empirii zostały sprawdzone jako skuteczne. Jeżeli spodziewane rezultaty posiadają wysokie prawdopodobieństwo zaistnienia z czasem, to praca nad nimi powinna być trwała oraz niezmienna.
- „Jeśli coś działa – rób tego więcej”. Reguła ta akcentuje wartość i korzyści wynikające z powtarzalności oraz skrupulatności w podejmowanych działaniach. Ponadto uwypukla nie tylko konstruktywność zalecanych rozwiązań zawartych w czynnościach i postawach pomocowych oraz wspierających, lecz również eksponuje ich walor dodatni. w tym sensie, że pozytywne implikacje mogą być kumulowane na wskutek ich powtarzania.
- „Jeżeli coś nie działa, nie rób tego więcej – rób coś innego”. Zasada ta u swoich podstaw koncentruje się na świadomości własnych umiejętności oraz wyborów. Pozwala na dostrzeżenie tych związków i korelacji między problemem a znanymi już praktykami, bądź działaniami zalecanymi w trudnych sytuacjach lub w związku z problemem, które

klarowanie wysuwają wnioski na temat zasadności i skuteczności danych działań. Zatem sformułowanie to pozwala na zaprzestanie działań nieskutecznych i podjęcie poszukiwania rozwiązań, które coś zmieniają. w związku z powyższym warto jest przytoczenie cytatu, który jest w stanie ująć istotę tej reguły, mianowicie „większość ludzi ma mylne przekonanie, że jeśli problem jest poważny i skomplikowany, to rozwiązanie również jest skomplikowane i trudne do wprowadzenia w życie. Wygląda to logicznie, ale tak nie jest” (Szczepkowski, 2007, s. 65).

Atrybutami metodycznymi pracy socjalnej polegającej na skoncentrowaniu się na rozwiązaniach są trzy różne formy działania. Pierwszą z nich jest nawiązanie kontaktu z klientem, jego środowiskiem w celu zagwarantowania poczucia zauważenia oraz zainteresowania z zewnątrz. Praktyka ta skuteczna jest w przypadku kiedy pracownik socjalny prezentuje sobą profesjonalne postawy, wiedzę, umiejętności oraz kompetencje. Dzięki nienagannemu warsztatowi pracy możliwe jest nawiązanie relacji pomocowej z daną rodziną. Następnie wiążącą rolę odgrywa diagnoza potrzeb i możliwości rodziny. w ramach analizy i zagłębienia się w świat rodziny dochodzi do autentycznego poznania rzeczywistej sytuacji, jak również możliwości, barier i szans rodziny. Poprzez uzyskanie tej wiedzy pracownik socjalny wraz z klientem są w stanie zidentyfikować problemy oraz hamulce, które rzutują na nieprawidłowości i dysfunkcje w danym środowisku. Zwieńczeniem tej strategii jest podjęcie się wydobywania sił wewnętrznych oraz zasobów rodziny, gdyż na podstawie tych działań możliwe jest projektowanie rozwiązań i współpraca dążąca do poprawienia sytuacji życiowej rodziny i jej członków. Zatem komplementarne skupienie się na rozwiązaniach stanowi proces pomocowy, jak również wychowawczy, którego celem jest przywrócenie samodzielności, sprawczości i decyzyjności w sprawach własnych rodziny. Poprzez dostosowanie się do zasad pracy skoncentrowanej na rozwiązaniach oraz współpracy z pracownikiem socjalnym rodzina ma realną szansę na złagodzenie swoich problemów i trudności, aż w końcu będzie w stanie wyjść z kryzysu o własnych siłach i zasobach (Misiąg, 2017).

Cennym walorem pracy socjalnej skoncentrowanej na rozwiązaniach jest to, że rodzina wraz z pracownikiem socjalnym w trakcie współpracy ma możliwość nabywania i dzielenia się doświadczeniami. To znaczy, że plastyczność rozwiązań jest na tyle płynna i podatna na pracę nad nią, że stanowi fundamentalną materię obustronnej pracy i zaangażowania. Na wskutek czego możliwe jest omawianie problemów i trudności, wyjaśnianie ich, dochodzenie do porozumienia oraz wypracowywanie wspólnych rozwiązań. Dzięki czemu praca ta jest nie tylko wstępnie ukierunkowana w konkretnym celu, lecz również na bieżąco modelowana na korzyść stron (Krasiejko, 2010).

Wybrane modele i formy pracy socjalnej z rodziną

W pracy socjalnej stosuje się różnorodne metody i techniki, które wspomagają działalność zawodową pracownika socjalnego. w trakcie studium literatury przedmiotu znaleźć można opracowania dotyczące różnorodnych metod oraz form dedykowanych praktykom pracy socjalnej. z uwagi na ich obfity katalog warto zwrócić uwagę na te modele pracy socjalnej, które bezpośrednio korespondują z merytoryczną zasadnością ich implementacji w pracy socjalnej z rodziną. Tak więc przytoczyć należy podmiotowy model pracy socjalnej, ponieważ skoncentrowany jest on na efektywnej realizacji procesu pomocowego w celu przywrócenia samodzielności.

W kontekście pracy z rodziną model ten znajduje swoje zastosowanie z uwagi na fakt, iż skupia się on na takim charakterze pracy, który unika utrwalania, bądź rozwijania bezradności klientów pomocy społecznej. Tak więc działania te oparte są na wzbogacaniu osobowości, diagnozowaniu kompetencji klienta, identyfikowaniu jego deficytów oraz stosowania świadomościowej koncepcji pracy socjalnej. Ażeby było to możliwe konieczna jest stymulacja i inicjacja rozwoju oraz zaangażowania kompetencji własnych, cech i umiejętności rodzin nieradzących sobie, tak aby uzyskały one nowe kompetencje w obszarze świadomości siebie i swoich możliwości oddziaływania na otoczenie. Proces ten wspomagany jest działaniami w formie identyfikacji słabych stron rodziny, odnajdywania „hamulców” i barier w samodzielnym funkcjonowaniu. Następnie dochodzi do pracy nad „trudną” materią, a w efekcie do ich zmiany na „lepsze”. w tym sensie dochodzi do pracy i rozwoju mocnych stron rodziny i jej członków wraz z ich stymulacją i utwaleniem w celu zastania tychże prawidłowości (Stasiak, 2009).

Aktualnie jedną z najpowszechniejszych w dyskursach naukowych metod pracy socjalnej z rodziną jest tak zwana Konferencja Grupy Rodziny. Służy ona aktywizacji całego systemu wsparcia osoby przeżywającej trudne sytuacje życiowe. Polega na pojmowaniu rodziny jako zbioru zasobów oraz potencjału, ponadto metoda ta koncentruje się nie tylko bezpośrednio na rodzinie, lecz również na jej dalszych członków. Konferencja Grupy Rodzinnej ugruntowana jest na przekonaniu świadczącym o tym, iż poszczególni członkowie rodziny są połączeni swoistą siecią więzów emocjonalnych. Relacje te wykraczają poza otaczające rodzinę środowisko, w związku z czym uznawane są one za nieosiągalne dla osób spoza danej rodziny. Stwierdzenie to zasadniczo akcentuje istotę związków i relacji rodzinnych, których specyficzne struktury są tożsame i identyfikowane jedynie przez członków danej rodziny. z uwagi na tę zależność można zwrócić szczególną uwagę na elastyczności i dynamiki funkcjonowania danego środowiska rodzinnego, ponieważ ilustruje ona indywidualność jej członków oraz całej rodziny. Zgodnie z tym założeniem zachodzi spójność między wstępnymi założeniami i przeświadczeniami wpisanymi w teorię Konferencji Grupy Rodziny a jej praktyką. Działania realizowane w ramach tej metody zasadzają się na serii spotkań podczas

których podejmowane są próby rozwiązania problemu, jaki się w rodzinie pojawił (Krasiejko & Przeperski, 2011).

w rozwinięciu niniejszego wątku należy poszerzyć kontekst praktyczny Konferencji Grupy Rodziny. Model ten składa się z czterech elementarnych etapów. Pierwszym krokiem jest zgłoszenie danej rodziny do wzięcia udziału w Konferencji Grupy Rodziny. Wstępnie rodziny są zakwalifikowane do wzięcia udziału w pracy przy użyciu tego modelu. Wymogiem w tym przypadku jest zgoda rodziny. Następnie rodzina zgłasza do Centrum Konferencji Grupy Rodzinnej, gdzie odbywa się kwalifikacja rodziny do Konferencji Grupy Rodzinnej przez Centrum i wyznaczenie osoby koordynatora. Następnie dochodzi do przygotowań do spotkania, etap ten jest najdłuższy oraz najbardziej czasochłonny z perspektywy koordynatora. Jak nazwa metody wskazuje w ramach realizacji dochodzi do konferencji. Zatem rodziny uczestniczące w niej zobligowane są do przygotowania jej przy wsparciu koordynatora. Zabieg ten pozwala na ustalenie listy uczestników, miejsca, godziny spotkania, rodzaju i sposobu przygotowania posiłku, który będzie spożywany podczas spotkania. Następny etap polega na zapoznaniu uczestników konferencji z metodami, zasadami oraz celem spotkania. Kolejno osoby, które będą występowały są przygotowywane pod opieką koordynatora, w trakcie tych przygotowań również poszukuje się i zaprasza specjalistów, którzy użyczą swojej wiedzy w trakcie trwania konferencji. w trakcie konferencji dochodzi do spotkania rodziny. Osoba zgłaszająca rodzinę, czyli między innymi pracownik socjalny prezentuje jej sytuację oraz problemy. Reprezentant taki odpowiada także na zadawane mu pytania, przedstawia formy wsparcia i pomocy, proponuje rozwiązania, zaprasza specjalistów do czynnego udziału. Natomiast po tej części konferencji dochodzi do czasu prywatnego, to znaczy, że z pomieszczenia wychodzą zaproszeni specjaliści, osoba zgłaszająca i koordynator. Rodzina zostaje sama ze sobą i w tym czasie rozważa swoje możliwości, cele, plany oraz analizuje zaproponowane im rozwiązania. Działania te dążą do akceptacji, bądź odrzucenia planu stworzonego przez rodzinę lub osobę zgłaszającą. Jeśli odpowiedź jest pozytywna, wtedy rodzina ustala lub ewentualnie osoba zgłaszająca ustala sposoby wdrożenia planu w życie. Finalnie dochodzi do ostatniego etapu, czyli zakończenia Konferencji Grupy Rodziny. w związku z tym rodzina podejmuje się realizacji postanowień oraz wyraża zobowiązanie względem przyjętych założeń i działań (Kanos, 2014).

Sztandarową formą pracy socjalnej z rodziną w ramach funkcjonowania systemu pomocy społecznej jest asystentura rodziny. z uwagi na liczne zagrożenia i problemy z którymi mierzą się współczesne rodziny, niezależnie od takiego stanu rzeczy to właśnie państwo w związku z realizacją polityki społecznej zapewnia pomoc rodzinom. Funkcjonujące instytucje wsparcia rodzinnego są w stanie świadczyć usługi i pomoc bezpośrednio w środowisku rodziny w celu poprawy ich funkcjonowania oraz pełnienia ról społecznych (Kowalczyk, 2012). Asystentura rodziny polega na zindywidualizowanej pracy „w” rodzinie, „z” rodziną, „dla rodziny”, przy dominowaniu pracy „z rodziną” (Kotlarska-Michalska, 2011; Krasiejko, 2011). Istotę tych działań odzwier-

ciędlu niniejszy cytat: „w modelu pracy z rodziną ukierunkowaną na asystowanie, czyli towarzyszenie rodzinie i doradzanie jej w poszukiwaniu trafnych rozwiązań, zarówno asystent, jak i członkowie rodziny są autorami scenariusza i odtwórcami ról” (Kotlarska-Michalska, 2011, str. 68).

Na kanwie powyższego fragmentu wnioskuje się, iż rodzina nie może być oraz funkcjonować jako bierny byt, który tylko odbiera świadczenia i działania pomocowe, lecz powinna stać się czynnym uczestnikiem tego procesu. w kontekście procesualnym objęcia danej rodziny asystenturą uwypuklić należy znaczenie pracownika socjalnego występującego w roli diagnostycznej. z uwagi na środowiskowe przesłanki, w tym przede wszystkim doświadczane przez rodzinę trudności w pełnieniu funkcji opiekuńczo-wychowawczych pracownik socjalny przeprowadza wywiad środowiskowy. Na jego podstawie dochodzi do diagnozy oraz analizy sytuacji rodziny i wyciągnięcia wniosków oraz podjęcia decyzji o przyznaniu asystenta rodziny. Mimo wszystko na uwadze trzeba mieć zasadę subsydiarności. To znaczy, że rodzina zanim uzyska pomoc w tej postaci najpierw musi wykorzystać wszelkie zasoby i możliwości tkwiące w rodzinie i jej członkach (Kowalczyk, 2012). w ramach świadczonych wielowymiarowych zadań i usług asystent rodziny zobligowany jest do realizacji poszczególnych elementów, które składają się na spójną metodę jego pracy. w związku z tym stawiany jest wymóg wykonywania pewnych zadań. Wśród nich wyróżnia się:

- Opracowanie i realizacja planu pracy z rodziną we współpracy z członkami rodziny.
- Udzielanie pomocy rodzinom w poprawie ich sytuacji życiowej oraz prawidłowym prowadzeniu gospodarstwa domowego, spełniania funkcji rodziny oraz pełnienia ról społecznych .
- Udzielanie pomocy w rozwiązywaniu problemów socjalnych, psychologicznych oraz trudności opiekuńczo-wychowawczych z dziećmi.
- Wspieranie aktywności rodzin, motywowanie członków rodzin do podnoszenia kwalifikacji zawodowych, jak również udzielanie im pomocy w poszukiwaniu i utrzymaniu pracy zawodowej.
- Prowadzenie indywidualnych konsultacji wychowawczych dla rodziców i dzieci, wsparcia dzieciom, oraz podejmowanie działań interwencyjnych w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa dzieci i rodzin.
- Współpraca z jednostkami administracji rządowej i samorządowej, organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami specjalizującymi się w działaniach na rzecz dziecka i rodziny (Kowalczyk, 2012).

Wnioski

Znamiennym wydaje się fakt, iż współczesne rodziny wielokrotnie egzystują w sposób zagubiony społecznie i nieprawidłowy. Sukcesywnie postępujący proces zmian uwarunkowań społecznych wraz z ekspansją problemów asocjujących z dysfunkcyjno-

ścią oraz pejoratywnym wpływem zewnętrznym odbija swoje piętno na współczesnych rodzinach. Tak więc byt rodzinnych środowisk oraz jej członków często narażony jest na kryzys oraz sytuacje przerastające jego możliwości. Rzeczywistość ta kreuje autentyczną potrzebę instytucji i szeregu specjalistów z zakresu wsparcia oraz pomocy rodzinie. w związku z tym to właśnie praca socjalna jako działalność zawodowa figuruje jako merytorycznie zasadna oraz właściwie ulokowana materia w sieci rozwiązań systemowych korespondujących z problematyką zmagania i trosk rodzinnych. Ponadto praca socjalna z uwagi na swoje cele, zadania i obowiązki stanowi słuszną odpowiedź i narzędzie wobec problemów i dysfunkcji rodziny. Pierwiastek usamodzielniający, przywracający wewnętrzne siły i poczucie sprawczości oraz odpowiedzialności za własne losy jest elementem fundamentalnie pożądanym w kontekście pracy z rodziną. Profesjonalne działania pomocowe traktować można jako „antidotum”, to znaczy, że służą one przywróceniu stanu danej rodziny do jej utraconych, bądź ukrytych prawidłowości, dyspozycji. w ramach realizacji tych działań możliwe jest ukierunkowanie rodzin na poprawę jakości ich życia i funkcjonowania, w tym pełnienia ról społecznych oraz egzekwowania funkcji rodziny.

Faktem jest to, iż praca socjalna jest tylko fragmentem większego systemu, czyli polityki społecznej państwa, jednakże poprzez uwypuklenie jej skuteczności oraz charakteru możliwe jest immamentne utrwalanie, rozwijanie oraz stanowienie jej jako profesjonalnej działalności zawodowej na rzecz potrzebujących rodzin oraz społeczeństwa. z powodu wielowymiarowej natury pracy socjalnej uwagę zwrócić można także na jej rozległe ramy teoretyczne, jak również na szereg działań praktycznych. Związek ten, to znaczy esencjonalna interdyscyplinarność praktyki i teorii pracy socjalnej pozwala na przekształcenie rodzin dysfunkcyjnych, trudnych, patologicznych w rodziny znajdujące się w trudnej sytuacji, lecz dysponujące ukrytymi rezerwami, potencjałem, siłami, które mogą stać się początkiem czegoś lepszego. Ażeby było to możliwe za warunek trzeba przyjąć operowanie oraz odwoływanie się do istoty pracy socjalnej, jej ustaleń, celów, wiedzy. Ponadto za konieczność trzeba uznać implementację jej praktycznych rozwiązań, modeli i form pracy z rodziną. Zatem komplementarne scalenie obydwu aspektów wiąże się z realizacją profesjonalnych i skutecznych działań na rzecz potrzebujących rodzin. Tak więc niniejszy tekst konkluduje wybrane treści oraz suponuje refleksje nad wybranym tematem.

BIBLIOGRAFIA

- Adamski, F. (1982). *Socjologia małżeństwa i rodziny*. Wydawnictwo PWN.
- Górny, A., Juszczak-Frelkiewicz, K., Libor, G., & Zygmunt, A. (Red.) (2017). *Rodzina niejedno ma oblicze — refleksja o współczesnej rodzinie*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Kamiński, A. (1980). *Funkcje pedagogiki społecznej*. Wydawnictwo PWN.
- Kancelaria Sejmu. (2004). *Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej* (Nr. 64, poz. 593). <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20040640593>
- Kanios, A. (2014). *Praca socjalna. Zagadnienia teoretyczne i metodyczne*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Skłodowskiej-Curie.

- Kawula S. (2007). Rodzina o skomplikowanych czynnikach patogennych. w S. Kawula, J. Brągiel, & A. Janke (Red.), *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki* (ss. 115-152). Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Kosman, T. (2013). Założenia terapii skoncentrowanej na rozwiązaniach (TSR). *Warmińsko-Mazurski Kwartalnik Naukowy. Nauki Społeczne*, 1, 9-26.
- Kotlarska-Michalska, A. (2011). Praca socjalna w rodzinie, z rodziną i dla rodziny w perspektywie ról zawodowych pracownika socjalnego i asystenta rodziny. w A. Żukiewicz (Red.), *Asystent rodzinny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin. Od opieki do wsparcia* (ss. 55-74). Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Kowalczyk, B. (2012). Asystenci rodziny w nowym systemie wsparcia. *Praca Socjalna*, 2, 102-114.
- Krasiejko, I. (2010). *Metodyka działania asystenta rodziny. Podejście skoncentrowane na rozwiązaniach w pracy socjalnej*. Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”.
- Krasiejko, I. (2011). *Praca socjalna w praktyce asystenta rodziny*. Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”.
- Krasiejko, I., & Przeperski, J. (2011). Nowoczesne formy wsparcia rodziny – asystentura rodzin i Konferencja Grupy Rodzinnej. *Praca Socjalna*, 2, 3-23.
- Maciver, R. M. (1947). *Society. A Textbook of Sociology*. Wydawnictwo Rinehart & Company.
- Majkowski, W. (1995). Rodzina między grupą a instytucją. w J. A. Kłys (Red.), *Nauki o rodzinie* (ss. 81-95). Szczecińskie Wydawnictwo Archidiecezjalne OTTONIANUM.
- Misiąg, M. (2017). Podejście skoncentrowane na rozwiązaniach. w B. Szluz, & M. Bozacka (Red.), *Wybrane kategorie problemów społecznych. Wprowadzenie* (ss. 149-159). Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Podgórecki, A. (1976). *Zagadnienia patologii społecznej*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Radlińska, H. (1961). *Pedagogika społeczna*. Wydawnictwo Ossolineum.
- Stasiak, M. K. (2009). *Podmiotowy model pracy socjalnej*. Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi.
- Szczepkowski, J. (2007). *Terapia młodzieży z problemem narkotykowym. Podejście skoncentrowane na rozwiązaniach*. Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit”.
- Szczepkowski, J. (2010). *Praca socjalna – podejście skoncentrowane na rozwiązaniach*. Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit”.
- Świtek, T. (2007). Praca socjalna skoncentrowana na rozwiązaniach - PSRR. w J. Kienhuis, & T. Świtek (Red.), *Klient ekspertem. Podejście skoncentrowane na rozwiązaniach w pracy socjalnej i edukacji*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Trawkowska, D. (2010). Bariery w rozwoju pracy socjalnej w pomocy społecznej w Perspektywie systemowej. Przykład pracy socjalnej z rodziną. w A. Kotlarska-Michalska (Red.), *Zalety i wady życia w rodzinie i poza rodziną. Roczniki Socjologii Rodziny. Studia socjologiczne oraz interdyscyplinarne*, XX, 185-208. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Tönnies, F. (2008). *Wspólnota i stowarzyszenie. Rozprawa o komunizmie i socjalizmie jako empirycznych formach kultury*. Wydawnictwo PWN.
- Ziemska, M. (Red.). (2005). *Rodzina współczesna*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.